

ריבוי צורות הסביל במגילת אסתר – ביטוי לשוני להסתר פנים

בת-ציון ימיני

במאמר אבחן את השימוש המרובה בצורות הסביל במגילת אסתר ואנסה לעמוד על הסיבה לכך. מספרן החריג של צורות הסביל במגילה בהשוואה לספרי מקרא אחרים ובניגוד למקובל בלשון, מעורר את השאלה מה היו מניעיו של סופר המגילה לנקוט אסטרטגיית כתיבה כזאת. מבחינה פרגמטית הסביל מסייע בהסתרת עושה הפעולה, וייתכן כי סופר המגילה בחר בסגנון זה כדי להעמיד את הקורא בפני השאלה האמונית האם אירועי המגילה הם רצף מקרי של אירועים, או שיד האל היא שמסובבת אותם. סיבה אפשרית אחרת היא המחשת דברי הפסוק בספר דברים, לא, יח: "וְאֶנְכִי הַסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בַיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הַרְעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָּנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים".

כותב המגילה, זמנה והיעדר האל מסיפור המגילה

מגילת אסתר היא אחד מספרי המקרא המאוחרים. זמן כתיבתה המדויק איננו ברור בשל הקושי בזיהוי המלך אחשוורוש בין שורת המלכים ששלטו בפרס העתיקה לאחר חורבן בית ראשון. הדעות הקיימות מתארכות את זמן כתיבת המגילה בין אמצע המאה החמישית לפנה"ס למאה השלישית.¹ לדעת הרטום (תשל"ח), מתוך טיבו הכללי של הספר ובעיקר על סמך הפסוקים הראשונים, נראה שהמגילה נכתבה זמן לא מועט לאחר התרחשות הסיפור המתואר בה, אך לדבריו, אין לאחר את זמן חיבורה מסוף השלטון הפרסי, אלא יש לייחסו לשנותיה האחרונות של תקופה זו. ראייה לכך היא מספרן הרב של המילים הפרסיות במגילה והעובדה שאין בה מילים יווניות (גם הירשור, תר"ץ והורביץ, תשנ"ז מציינים את הכמות הרבה של המילים הפרסיות שיש במגילה כהוכחה לכתיבתה בתקופה הפרסית). בשאלת זהותו של כותב המגילה חלוקות הדעות – על פי המסופר בה, כתבו אותה מרדכי ואסתר: "וַיִּכְתֹּב מְרַדְּכִי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ הַקְּרוּבִים וְהַרְחֹקִים" (אסתר ט, כ). דעה אחרת עולה מן הגמרא במסכת בבא בתרא: "אנשי כנסת הגדולה כתבו יחזקאל ושנים עשר, דניאל ומגילת אסתר" (טו, א).

חז"ל התחבטו רבות בשאלת היעדרו של אלוקים מסיפור המגילה, שכן לכל אורכה אין אפילו אזכור אחד להנהגתו ולהתערבותו בהשתלשלות האירועים (לדוגמה: הירשור, תר"ץ; אררט, תש"ס). מסיבה זו היו חכמים שראו בסיפור המגילה סיפור חילוני, ולכן הציעו לא לכלול אותה בספרי התנ"ך. ביסוס לכך אפשר למצוא גם בעובדה שמגילת אסתר היא הספר היחיד שלא נכלל בספרי המקרא שנמצאו במדבר יהודה (ליכט, תשכ"ג). בניגוד לדעה זו, היו חכמים שפירשו זאת כמגמה מכוונת של הסתרת האל: "אסתר מן התורה מניין – ואנוכי הסתר אסתיר" (דברים, לא, יח). לפי פירוש זה, כשעם ישראל בגלות, ה' מסתתר אך ממשיך לפעול מאחורי הקלעים. במאמר הזה נעמוד על השימוש המרובה בצורות הסביל במגילה, ונסה להסבירו כמגמה מכוונת של סופר המגילה להסתיר את נוכחות האל.

¹ להלן מקצת מדברי החוקרים: נתנאל (תשנ"ז, 172) סבור שנכתבה באמצע המאה החמישית לפנה"ס, הירשור (תר"ץ) מתארך אותה במאה הרביעית ולכל היותר סוף המאה החמישית לפנה"ס, ורופא (תשס"א) מעריך שנכתבה במאה השלישית לפנה"ס. ראו גם לגנדי (תשע"א).

צורות הסביל הפועלי במקרא

הסביל הפועלי במקרא מובע בבניינים פועל והופעל, שהוראתם העיקרית והיחידה היא סבילות. לאחר שנעלם הסביל של בניין קל, תפס את מקומו בניין נפעל שציין גם הוראות אחרות – חוזרת והדדית (קוטשר, תשכ"ט, 9; בלאו, תש"ע, 209). לפי זהרי (תשנ"ב, 16), בניין נפעל ציין במקרא גם פעולה אקטיבית ותיאור תהליכים ושינויים.

במחקר מקיף שערך זהרי (שם, 103), נמצא שהשימוש בסביל אינו רווח בלשון המקרא, אך ברוב ספרי הנביאים תפוצתו גבוהה יחסית. חשוב לציין כי זהרי בדק את כל הצורות בבניינים הסבילים נפעל, פועל, הופעל והתפעל ולכן כלל גם צורות המביעות משמעויות שאינן סבילות כמו: "בְּהֶאֱבֹקוּ עִמּוֹ" (בראשית, לב, כה) ואף צורות בינוני, שהן פעמים רבות שמניות דוגמת "והנה ידו מְצֹרֶעַת כְּשֶׁלֶג" (שמות, ד, ו). ממחקרו של זהרי עולה כי בניין נפעל הוא הנפוץ מבין הבניינים הסבילים והחוזרים (נפעל, פועל, הופעל והתפעל), בניין פועל נדיר למדי במקרא, ובניין הופעל אף נדיר ממנו. ברוב היקרויותיו של נפעל הוא מתפקד כסביל של קל (67.6%), אך גם כסביל של פיעל (בילע-נבלע) או סביל שאין לו מקבילה פעילה במקרא (יִכְנֹף בישעיה, ל, כ). בלאו (תש"ע, 209) מוסיף על זהרי ומציין שבניין נפעל מתייחס גם להפעיל במקום בניין קל, למשל הפועל הסביל נִסְתַּר שהפעיל שלו הוא הַסְתִּיר. זהרי (תשנ"ב, 103) אומר שגם צורות הסביל של פועל והופעל הפועליות והשמניות מופיעות במקרא כצורות סבילות לבניינים פעילים אחרים (לא של פיעל והפעיל). שתי מטרות למחקר זה: הראשונה להוכיח שלשון המגילה עשירה בצורות סביל פועליות, והשנייה להצביע על הקשר בין תופעה זו לבין המגמה להסתיר את הנהגת האל והשפעתה על מהלכי העלילה בסיפור.

תיאור לשוני-סגנוני

על פי Enkvist (1973), Leech & Short (1981), הסגנון הוא בחירה בין מבעים חלופיים המוסרים בערך אותו מידע. נדגים זאת במשפטים שלהלן:
א. אתה טועה טעות גמורה!
ב. נדמה לי שאתה טועה.

בתיאור לשוני-סגנוני עומדים על תופעה בולטת, החוזרת בטקסט והעשויה לחשוף את מטרות הכותב. התיאור נעשה בדרכים שונות, ביניהן השיטה הכמותית שבה סופרים פריטים לשוניים בטקסט לשם אפיון סגנוני של כותב, של סוג ספרותי או של טקסט מסוים.

Lyons (1966) כותב כי מבנה הסביל מאפשר משפטים בלא ציון עושה הפעולה (אגנט) – agentless sentences (ראו גם פרוכטמן, תש"ן, 61). רביד (2003, 134) מסבירה כי "מבחינה פרגמטית הסביל משרת תפקיד של טשטוש מבצע הפעולה והרחקתו לרקע ההתרחשות תוך הבלטה של הפעולה עצמה ושל מקבל הפעולה". נעיין במשפטים אלה ובחלופותיהם הסגנוניות:

1. הקפה נשפך על המחברת, לעומת: שפכתי את הקפה על המחברת.
2. הכוס נשברה, כנגד: שברתי את הכוס.
3. הכדור נפלט מהרובה, לעומת: פלטתי את הכדור.

במשפטים הסבילים מוזכרת הפעולה, אך האגנט איננו מצוין, לעתים מתוך מגמה מכוונת להסתירו, שכן תקלות כגון אלו המתוארות בהם מצביעות על מחדל של האגנט, ואף שהמשפטים נאמרים באופן ספונטני, יש בהם התחמקות מאחריות. מאחר שהסגנון הוא בחירה בין מבעים חלופיים ננסה לבחון אסטרטגיה זו של הסתרת האגנט בכתיבת סיפור מגילת אסתר.

לשונה של מגילת אסתר

לפי בר-אשר (תשנ"ב/א), עד שנת 200 לפני הספירה הכתיבה העברית הייתה בלשון המקרא, גם בספרים המאוחרים: עזרא ונחמיה, דברי הימים ואסתר. בנדויד (תשכ"ז, 61–62) מעלה על נס את כתיבתו של סופר המגילה ומגדיר אותה מעשה ידי אמן מבחינת הכישרון לספר ומבחינת הסגנון העברי. לדבריו, אף שלשון המספר הייתה כבר מתובלת בביטויים ארמיים-משנתיים שעקבותיהם ניכרים בכל המגילה, הצליח המחבר להתגבר על כולם ולקשור את רוב משפטיו בתחביר תנ"כי להפליא, ובכך חיקה בהצלחה רבה את הסגנון של הקדומים שבספרי המקרא (גם הורביץ, תשנ"ז מציין לשבח את כותב המגילה, המיטיב להשתמש בסממני הכתיבה המקראית המסורתית, אף שכבר היה רגיל לדבר בלשון חז"ל). מחקרים לשוניים אחדים מתייחסים ללשון המגילה: בר-אשר (תשנ"ט) עומד על שינוי המשמעות שחל במילה "יהודי" בפסוק: "איש יהודי היה בשושן הבירה" (אסתר, ב, ה) ממשמעות המציינת מוצא גיאוגרפי או ייחוס שבטי להוראה מקיפה יותר המשייכת את הנקרא בשם זה לעם היהודי ולאמונה היהודית. במחקר אחר (תשס"ב) בר-אשר מדגים את הבדלי המשמעות של המילה "בירה" במגילת אסתר בהשוואה לתקופת העברית החדשה. לדבריו, כאשר מחבר המגילה כותב "שושן הבירה" הוא מבחין בינה לבין העיר שושן; הבירה היא המצודה שהמלך יושב בה, והעיר שושן היא המקום שבו יושבים התושבים. מחדשי העברית העניקו לה את המשמעות של העיר שבה יושבים ראשי השלטון במדינה (capital). כהן (תשס"ו) משווה בין לשון המגילה ללשון של מגילות מדבר יהודה בשימוש הפרדיקטיבי בצורות המקור הנטוי לְקַטֹּל בעברית של בית שני. לדבריו, ריבוי צורות המקור בפסוק: "אֲשֶׁר נָתַן [...] לְהַקְהֵל וְלַעֲמֹד [...] לְהַשְׁמִיד וְלְהַרְג וְלְאַבֵּד" (ח, יא) משקף תהליך לשוני המביע מודליות – דפוס סגנוני הקיים גם בלשון החוק בספר סרך היחד. שראל (1998) עורך השוואה בין לשון הסיפור ללשון הדיאלוג במגילת אסתר ובסיפורים מקראיים אחרים. ממחקרו עולה כי שיעור קטעי התיאורים במגילה גדול פי ארבעה משיעור הדיאלוגים. הוא מסביר זאת בחיבתו של מחבר המגילה לתיאורים מפורטים בהשפעת הסיפור הפרסי. תיאוריו המופלגים והמפורטים מאריכים את המשפט והפסקיות בהיקף של 15-20 מילים לעומת ממוצע של 4 מילים בספרי המקרא הקדומים יותר. מחקרים לשוניים אחרים מנתחים את אמנות הכתיבה של סופר המגילה: הנשקה (תשנ"ה) מתמקד בהקבלות הלשוניות המרובות במגילה שמטרתן לרמוז על משמעות אירונית חריפה. לדבריו, סופר המגילה משבץ פסוקים מקראיים המזכירים לקורא את ההקשרים המקוריים, אך בהקשר של המגילה הכותב מלביש עליהם משמעות אירונית (לדוגמה הפסוק "כי כן ימלאו ימי מרוקיהן" (ב, יב) מקביל לפסוק המקראי "כי כן ימלאו ימי החנוטים" בבראשית, נ, ג. מנקודת מבטו של כותב המגילה אחשוורוש מתייחס לנשים כאל גופות). נתנאל (תשנ"ז) מנתח מאפייני כתיבה לשוניים במגילה המשווים לה אופי של לשון בתחפושת, וגרוסמן (2013, 292) סבור כי המגילה נכתבה מתוך

מגמה ליצור הסתרה כדי לערער את תחושת הקורא שהוא מכיר את המציאות עד תום (ראו גם רופא, תשס"א, המתייחס ליסודות הגוזמה וההיתול כמאפיינים סגנוניים-רטוריים במגילה; גן, תשכ"ב, המשווה בין סיפור המגילה לקורות יוסף במצרים, חמיאל, תשכ"ו המתמקד ברעיון המרכזי של מגילת אסתר, וברנר, תשמ"א העומדת על עקרון כתיבה של מחבר המגילה שמופיע אצלו בצורה מובהקת – סימטריה והכפלה שבמישור הלשוני באות לידי ביטוי בכפל לשון כמו חן וחסד, רווח והצלה ובמקבילות נרדפות הנפוצות בלשון השירה המקראית).

כדי להראות את השימוש החריג של כותב המגילה בלשון הסביל, נעייין בהשוואה בין שני טקסטים מקראיים השייכים לסוגה הסיפורית הדרמתית. כל אחד מהטקסטים מונה 148 מילים, אך שכיחות הפעלים הסבילים שבו שונה – בסיפור עקדת יצחק אין שום צורת סביל פועלית, ואילו בסיפור המגילה יש שבע צורות כאלה – כולן בכניין נפעל. הצורות נכתבו בהבלטה.

טבלה 1: שכיחות הפעלים הסבילים בשני סיפורים מקבילים במקרא

<p>וַיֹּאמֶר הֶמֶן לְמֶלֶךְ אַחְשֵׁרוּשׁ יִשְׁנוּ עִם אֶחָד מִפָּזָר וּמִפָּרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלֹכוֹתֶיךָ וְדַתֵּיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֶת-דַּתִּי הַמֶּלֶךְ אֵינִם עוֹשִׂים וְלְמֶלֶךְ אֵין-שׁוּהָ לְהִנָּחֵם ט אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכְתֹּב לְאַבְדָּם וְעִשְׂרֵת אֲלָפִים כֶּסֶף אֲשָׁקוּל עַל יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה לְהִבִּיא אֶל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ י וְיִסֵּר הַמֶּלֶךְ אֶת טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וְיִתְּנָהּ לְהֶמֶן בֶּן הַמְּדַתָּא הָאֲגָגִי צָרַר הַיְהוּדִים יא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֶמֶן הַכֶּסֶף נָתַן לְךָ וְהָעַם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ יב וַיִּקְרָאוּ סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכְתֹּב כָּכָל אֲשֶׁר צִוָּה הֶמֶן אֶל אַחְשֵׁרוּשְׁרִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֶל הַפָּחוֹת אֲשֶׁר עַל מְדִינָה וּמְדִינָה וְאֶל שָׂרֵי עַם וְעַם מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָה וְעַם וְעַם כָּל־שׁוֹנוֹ בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אַחְשֵׁרוּשׁ נִכְתָּב וְנִחְתָּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ יג וְנִשְׁלַח סִפְרֵים בְּיַד הַרְצִים אֶל כָּל-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד לְהַרְגֹּת וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְּעַר וְעַד זָקֵן טוֹף וְנָשִׁים בָּיוֹם אֶחָד בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שָׁנָיִם עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אָדָר וְשִׁלְלָם לְבוֹז יָד פֶּתִישָׁנָה הַכְּתָב לְהַנְתִּין דָּת בְּכָל-מְדִינָה וּמְדִינָה גְלוּי לְכָל הָעַמִּים לְהִיּוֹת עֲתִידִים [...]</p>	<p>א וַיְהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי ב וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת-יִחִידֶךָ אֲשֶׁר אַהֲבָת אֶת-יִצְחָק וְלֶךְ-לְךָ אֶל-אַרְצַיְהֶם הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ ג וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחְבֹּשׁ אֶת-חֲמֹרֹו וַיִּקַּח אֶת-שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנֵו וַיִּבְקַע עֲצֵי עֹלָה וַיִּקֶּם וַיִּלְךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְלוּ הָאֱלֹהִים ד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת-הַמָּקוֹם מְרֻחָק ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל-נְעָרָיו שָׁבוּ-לָכֶם פֹּה עִם-הַחֲמֹור וְאֲנִי וְהַנְּעַר נִלְכָּה עַד-כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוָכָה אֵלֵיכֶם ו וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת-עֲצֵי הָעֹלָה וַיִּשֶׂם עַל-יִצְחָק בְּנֵו וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת-הָאֵשׁ וְאֶת-הַמַּאֲכָלֶת וַיִּלְכֹּו שְׁנֵיהֶם יָחַד ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֲצִים וְאִיִּה הַשָּׂה לְעֹלָה ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יְרָא-לוֹ הַשָּׂה לְעֹלָה בְנִי וַיִּלְכֹּו שְׁנֵיהֶם יָחַד ט וַיִּבְאוּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹף אֶת הָעֲצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנֵו וַיִּשֶׂם אִתּוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת-יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכָלֶת לְשַׁחֵט אֶת בְּנֵו. [...]</p>
--	--

שיטת המחקר

שיטת המחקר היא ספירת צורות הסביל הפועליות לאורך כל המגילה. בספירה נכללו גם צורות מקור נטוי כמו פְּהַשְׁמַע ומקור מוחלט כגון: נְשָׁלוּחַ. בלאו (תש"ע, 194) מציין כי לעתים רחוקות הוראתו של המקור המוחלט היא שם עצם, אולם על פי רוב הוראותיו פועליות: הוא מקדים לעתים צורת פועל אחרת כדי לחזקה ("יְדוּעַ תדע", בראשית, טו, יג), הוא בא לעתים במקום ציווי ("זְכוּר את יום השבת לקדשו", שמות, כ, ח) או חיווי ("בְּטוֹחַ על תוהו ודבר שווא" (ישעיה, נט, ד) ועוד. בסגנון מאוחר יותר מתחבר המקור המוחלט לפועל וממשיכו. הדוגמה שנותן בלאו לכך היא פסוק ממגילת אסתר: וַיִּפְקֹד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים [...] וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל-נְעָרָה בְּתוּלָה [...] וַנְּתוּן תְּמַרְקִיָּהן (ב, ג).

לא כללנו במניין הפעלים הסבילים ארבעה מקרים:

- א. צורות בינוני פעול שמניות כגון: תְּפוּי, רְצוּי, שְׁכַן אין להן השפעה על התפתחות העלילה.²
  - ב. פעלים שאין להם תחליף בלשון פעיל במקרא דוגמת נִקְחָלוּ (אסתר, ט, ב).
  - ג. צורות סביל המבטאות לשון כבוד כמו: ויאמר ממוכן [...] אם על המלך טוב [...] וַיִּפְתָּב [...] [...] (שם, א, יט). צורות מסוג זה אמנם מצביעות על העדפת הפועל הסביל על פני הפעיל, אך לא לשם הסתרת האל.
  - ד. צורות שאינן מציינות פעולה ממש כגון: וַיְהַדְּשׁ אֶשֶׁר נִהַפֵּף לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה וּמֵאֲבָל לְיוֹם טוֹב (ט, כב) (כאן הצורה מציינת אוגד במשפט שמני).
- לפני שנציג את הממצאים נשווה בין מגילת אסתר לשלושה ספרי מקרא אחרים מבחינת היקף השימוש בצורות סביל. לא הבאנו את ההשוואה של זהרי (תשנ"ב) כאמור, משום שהיא כוללת גם צורות אקטיביות וצורות חוזרות ולא רק צורות סביל. יצוין כי ספרים אלה נבחרו בשל תוכנם הדרמטי והיקפם המסתכם בתשעה פרקים לכל היותר.³

טבלה 2: היקף השימוש בצורות הסביל בארבעה מספרי התנ"ך

שם הספר	מס' הפסוקים	מס' צורות הסביל
עמוס	146	18
שיר השירים	117	10
איכה	154	17
אסתר	167	66

טבלה 2 מראה שבמגילת אסתר מצוי המספר הגדול ביותר של צורות סביל פועליות, ושהפער בינה לבין יתר הספרים מבחינת היקף השימוש בסביל גדול מאוד. גם אם מספר הפסוקים

² חוקרים רבים תופסים את צורת הבינוני הסביל כצורה שמנית, למשל: מירקין (1968), ברמן (1975), דורון (2000, 44). לעומתם בלאו (1954) מראה שכבר בלשון המקרא מוצאים בינוני פעול בהוראה אקטיבית כמו לבוש, אחוז. בעברית החדשה השימוש בבינוני הסביל כפועל הולך ומתרחב (טאוּבָה, 1997). ראו דוגמות נוספות אצל טאוּבָה (2007).

³ המשותף לכל ספרי המקרא האלה הוא הפעילות הרבה המתוארת בהם – עמוס הנביא מתאר בפרוטרוט את כל האירועים שיקרו כשתיפול ממלכת ישראל, במגילת איכה מתוארים אירועי חורבן הבית, ובשיר השירים יש תיאורים מפורטים של יחסי הדוד והרעיה על רקע הפעילות הרוחשת של הטבע.

בספרים האחרים קטן יותר, מספר צורות הסביל שבהם קטן בהרבה באופן יחסי. זהרי תולה את שימושיהם ושגירותם של הסבילים בגורמים ונסיבות אלה: זמנם היחסי של הכתובים, תוכנם, היקפם, אופקים הפיוטי או הפרוזאי ושפעת לשונו ודרכי מבעו של המחבר או הדובר. עוד הוא מציין כי שכיחות היסודות הפועליים עשויה לשקף גוון לשוני סגנוני ומבע ייחודי.

לכאורה, רק מקרים שבהם מיוחסת צורת הסביל לאל מוכיחים, שכותב המגילה נקט תחבולה לשונית זו להסתרת נוכחות האל, אך אנו טוענים כי המרה שיטתית של צורות פעיל בצורות סביל מצביעה על מגמה מכוונת ליצור רושם, שלפיו האירועים המתרחשים במגילה הם צירוף מקרים יוצא דופן שבו הדמויות הראשיות והמשניות אינן שולטות בעלילה המתגלגלת בסיפור. נראה להלן כיצד בוחר סופר המגילה סגנון ודרכי מבע ייחודיים המשפיעים על תיאור ההתרחשויות שבה.

הממצאים

הממצאים אכן הצביעו על שימוש רב בצורות סביל; לאורך כל המגילה נמצאו 66 צורות סביל – רובן בבניין נפעל, ובתוכן 6 בהופעל, בפועל ובכינוני פעול. לפנינו התפלגות צורות הסביל הפועליות בכל עשרת פרקי המגילה:

התפלגות צורות הסביל לאורך כל פרקי המגילה:

פרק א: 1	פרק ו: 8
פרק ב: 16	פרק ז: 6
פרק ג: 10	פרק ח: 7
פרק ד: 6	פרק ט: 9
פרק ה: 3	פרק י: 0

צורות הסביל הפועליות במגילה – דוגמאות

- א. בפסוק **וַיִּבְקֶשׂ הַדָּבָר וַיִּמְצָא וַיִּתְּלוּ שְׁנֵיהֶם** [...] (ב, כג) היה ראוי לכתוב: **וַיִּבְקְשׁוּ עבדי המלך** [...] **וַיִּמְצְאוּ וַיִּתְּלוּ** [...] שהרי מדובר בפעולת חקירה וגילוי ובעונש שראוי לתארם בלשון פעיל.
- ב. **מֵה-שְׁאֵלְתָּךְ** [...] **וַתִּנְתֵּן לָךְ וַיְמַה בְּקִשְׁתָּךְ** [...] **וַתַּעַשׂ** (ז, ב). כל אדם בעל סמכות, ובוודאי אם הוא מלך, ישאל את שאלתו בלשון פעיל: מה שאלתך [...] **וְאֵתָּן לָךְ** [...] **וְאָעֲשֶׂה**. ראוי לציין, ששאלת המלך בלשון זו חוזרת במגילה עוד פעמיים: ה, ג; ה, ו. בפרק ה, בפסוק ג היא שונה מעט, אך עדיין מנוסחת בלשון סביל: **מֵה לָּךְ** [...] **וַיְמַה-בְּקִשְׁתָּךְ** [...] **וַיִּנְתֵּן לָךְ**.
- ג. **כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הִמְלִיךְ חֶפֶץ בִּיקְרוֹ** (ו, ו). במקום: ככה יעשה המלך לאיש. מובאה זו היא שיבוץ הלקוח מספר דברים, כה, ט העוסק בדינו של אדם המסרב להקים את בית אחריו המת: "וּנְיַגְשָׁה יבמתו אליו [...] ואמרה: ככה ייעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחריו", ואפשר לטעון כי סופר המגילה בחר להשתמש בשיבוץ המקראי. אולם יש במקרא גם מקרים שבהם אחרי המילה "ככה" נכתב השורש עש"ה במשמעות פעילה, דוגמת: "ככה יעשה ה' לכל אויבכם" (יהושע, י, כה), ועדיין נשאלת השאלה מדוע בחר כותב המגילה דווקא את השיבוץ בלשון סביל.

- ד. פסוק א: בַּלְיָלָה הָהוּא נִדְרָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהָבִיא אֶת-סֵפֶר הַזְכָּרֹנוֹת דְּבָרֵי הַיָּמִים וַיְהִי נִקְרָאִים לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ. תמוה מאוד איך נאמר שהזכרונות נקראים, כאילו מאליהם, שהרי זוהי פעולה המחייבת מבצע פעולה.
- ה. פסוק ב: וַיִּמְצָא כְּתוּב אֲשֶׁר הִגִּיד מְרֻדְכִי עַל בְּגָתָנָא וְתַרְשׁ [...] אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לְשַׁלַּח יָד בַּמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ. גם בפסוק זה מוזר בעינינו תיאורו של סופר המגילה, שכן גילוי הסיפור הוא פעולה אנושית ולא פעולה שנעשתה מאליה.
- ו. פסוק ג: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה נַּעֲשֶׂה יָקָר וַיִּגְדֹּלָה לְמֶרְדֳּכִי עַל-זֶה וַיֹּאמְרוּ [...] לֹא נַעֲשֶׂה עִמּוֹ דְּבָר. בשאלת המלך נמשכת אותה מגמה של הצגת האירועים כאילו אינם תחת שליטה. המלך אינו שואל: מה עשיתי, או מה ציוותי לעשות, אלא מה נעשה כדי לכבדו.
- ז. אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה [...] זָכַר אֶת וְשֵׁתִי [...] וְאֵת אֲשֶׁר נִגְזַר עָלָיָהּ (ב, א). הפועל הסביל נגזר יוצר רושם שלמלך אחשוורוש אין כל קשר לגזרה, ושהאירוע הזה לא היה בשליטתו.
- ח. וּבְשָׁנִים עָשָׂר חֲדָשׁ [...] הִגִּיעַ דְּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ לְהַעֲשׂוֹת (ט, א).
 ט-י. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהַעֲשׂוֹת כֵּן וְחַתָּן דָּת בְּשׁוֹשָׁן (ט, יד). בשתי המובאות האחרונות מקפיד סופר המגילה לא לכתוב את צורת הפעיל לַעֲשׂוֹת המתאימה ביותר בהקשר זה, שהרי היא מבטאת את סמכותו וכוחו של המלך. באשר לצורה וְחַתָּן – נרחיב עליה את הדיבור להלן.
- יא. וְלִהְיוֹת הֵיהוּדִים עֲתִידִים לַיּוֹם הַזֶּה לְהִנָּקֵם מֵאִיְבֵיהֶם (ח, יג) – במקום לנקום באויביהם.

השימוש בסביל בסיטואציות דומות

שלוש פעמים במגילה מתוארת הסיטואציה של שליחת הרצים למדינות מלכותו של המלך אחשוורוש: אחרי הגזרה על הדחת ושתי (א, כב), לאחר הגזרה על השמדת היהודים (ג, יב–יג) ואחרי שאחשוורוש מתיר ליהודים לעמוד על נפשם בפני הקמים עליהם (ח, יג). נעקוב אחר סגנונו של סופר המגילה בתיאור האירועים האלה:

באירוע הראשון (א, כב) הפועל וַיִּשְׁלַח הוא בלשון פעיל. בהמשך הדגשנו את הצורות הסבילות:

וַיִּשְׁלַח סָפְרִים אֶל כָּל-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ [...] מִבְּצַע הַפְּעוּלָה בִּמְקָרָה זֶה הוּא אַחֲשֵׁרוּשׁ שִׁבְפָרָק אֶת מִתּוֹאֵר כַּמֶּלֶךְ שֶׁעַל פִּיּוֹ יִישַׁק דְּבַר.

באירוע השני (ג, יב–יג) כל התיאור נמסר בלשון סביל, ואחת מן הצורות היא המקור המוחלט של בניין נפעל (ראו דברי בלאו, 1954, עמ' 4 על ההקבלה בין המקור המוחלט לפועל במגילת אסתר). וַיִּקְרָאוּ סָפְרֵי הַמֶּלֶךְ [...] וַיִּקְרָאוּ כָּל-אֲשֶׁר צִוָּה הֵמֶן [...] בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ נִקְרָא וְנִחְתָּם בְּטַבְעַת הַמֶּלֶךְ. וְנִשְׁלַח סָפְרִים בְּיַד הַרָצִים.

ידוע כי צורת המקור המוחלט נעלמה כליל מלשון חז"ל, הלשון שדוברה בתקופה שבה התרחשו אירועי המגילה (בנדויד, תשכ"ז, 493), ובכל זאת סופר המגילה השתמש בה, כמו באמצעים הלשוניים האחרים המאפיינים את לשון המקרא, כדי לשוות לכתובתו סגנון מקראי. בקטע לעיל משתלבת היטב צורת המקור המוחלט במגמה של הסתרת האל, מאחר שאינה מחייבת את ציון האגנט.

באירוע השלישי (ח, יג), כאשר אחשוורוש מנחה את מרדכי ואסתר לפעול להפצת הידיעה, ולאחר מכן מרדכי הוא הכותב, החותם והשולח, עובר סופר המגילה מניסוח בלשון פעיל, לניסוח סביל, ובהמשך לסגנון הפעיל. הדגשנו את הצורות הפעילות באותיות נטויות: וְאַתָּם **כְּתוּבוּ** על-היהודים כטוב בעיניכם בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ, וְחַתְמוּ בְּטַבְעַת הַמֶּלֶךְ פִּי כְּתָב אֲשֶׁר נִקְטָב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וְנִתְּחַתּוּם [...] וַיִּקְרְאוּ סְפָרֵי-הַמֶּלֶךְ בְּעֵת הַהִיא [...] וַיִּכְתְּבוּ כָּל אֲשֶׁר צִוָּה מֶרְדֳּכָי [...] וַיִּכְתְּבוּ בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֶחְשׂוּרֵשׁ וַיִּתְּחַתּוּם בְּטַבְעַת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים בְּסוּסִים ראוי לציין כי כתחליף לצורות נשלוח ונחתום אפשר היה לכתוב ושלוח, וחתום שגם הן אינן מחייבות את ציון האגנט. דוגמה לכך מוצאים בפסוק: "וְכָתוּב בַּסֵּפֶר, וְחֹתָמוֹ וְהָעֵד עֲדִים". (ירמיהו, מד, לב), ולא זו בלבד, בפרק ט, טז—יח כותב המגילה עצמו משתמש בשבע צורות מקור מוחלט של בניין קל בזו אחר זו: וּשְׁאַר הַיְהוּדִים [...] נִקְהָלוּ וְעָמְדוּ עַל-נַפְשָׁם וְנוֹחַ מְאִיבֵיהֶם וְהָרוּג בְּשִׁנְאֵיהֶם [...] וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְעָשָׂה אֹתוֹ יוֹם מְשֻׁתָּה [...] וְנוֹחַ בְּחַמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ וְעָשָׂה אֹתוֹ יוֹם מְשֻׁתָּה וְשֻׁמְחָה. נראה שסופר המגילה מבכר את צורות המקור המוחלט של נפעל, אולי מתוך מגמה להבליט את הנסתרות באמצעות בניין המוכר כבניין סביל, וכפי שראינו בעמ' 2, מבין הבניינים הסבילים, בניין נפעל הוא הנפוץ ביותר במקרא. העיון בקונקורדנציה (אבן שושן, 1989) ובמילון העברית המקראית (קדרי, תשס"ו) מעלה כי "נשלוח ונחתום" הן צורות יחידאיות במקרא ומופיעות רק במגילת אסתר. ייתכן שהן פרי יצירתו של כותב המגילה.

"להינתן דת"

על אף סגנונו העשיר והמגוון של כותב המגילה שעליו עמדו רבים (דוגמת בנדויד, תשכ"ז; וייס, תשכ"ו; נתנאל, תשנ"ז), יש במגילה פסוקים החוזרים על עצמם, שבהם בולטת העקביות לשמור על צורת הסביל ולא לסטות ממנה. שש פעמים לאורך כל המגילה נכתב הרעיון של הפצת הגזרה דווקא בלשון סביל, פעמיים בפסוקים עוקבים (דוגמאות א ו-ב; ד, ו-ה). בדוגמות א ו-ד יש חזרה מדויקת על אותו משפט:

- א. פִּתְשָׁגֶן הַכְּתָב לְהַנְתֵּן דַּת בְּכָל-מְדִינָה וּמְדִינָה (ג, יד)
- ב. וְהָדַת נִתְּנָה בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה (ג, טו)
- ג. וְאֵת-פִּתְשָׁגֶן כְּתָב הַדַּת אֲשֶׁר נָתַן בְּשׁוֹשֵׁן לְהַשְׁמִידֵם (ד, ח)
- ד. פִּתְשָׁגֶן הַכְּתָב לְהַנְתֵּן דַּת בְּכָל-מְדִינָה וּמְדִינָה (ח, יג)
- ה. וְהָדַת נִתְּנָה בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה (ח, יד)
- ו. וַיֵּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהַעֲשׂוֹת כֵּן וַתִּתְּנֵן דַּת בְּשׁוֹשֵׁן (ט, יד).

יש חלופות סגנוניות אחדות לרעיון הפצת הגזרה בלשון פעיל, למשל: וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ דַּת בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה / ואת פתשגן כתב הדת שנתן המלך / ונתן המלך את הדת בשושן הבירה" ועוד, ולמרות זאת העדיף סופר המגילה לחרוג מהגיוון הסגנוני שהוא כלל יסוד בכתיבה, ולחזור על אותו ניסוח שש פעמים.

ראינו עד עתה כי שתי צורות מקור מוחלט יחידאיות שימשו את סופר המגילה: נְשַׁלּוּחַ וְנִתְּחַתּוּם, אף שעמדה בפניו האפשרות להחליפן בצורות מקור מוחלט של בניין קל ועדיין להשיג את אפקט ההסתרה. נראה שזו הייתה העדפתו הסגנונית של סופר המגילה, ועובדה זו מקבלת

משנה תוקף בבדיקה שערכנו ושבה ביררנו מהי צורת הפעיל המקבילה של כל צורות הסביל של בניין נפעל שבמגילה. כאמור, מתוך כל צורות הסביל שבמגילה, 60 הן מבניין נפעל וכמעט לכולן יש מקבילה בבניין קל, להוציא שני פעלים שכל אחד מהם נכתב בה פעמיים: **נְבוֹכָדְנֶצֶר** ו**נְבֻזַנְדַּנֶּצֶר**. לפועל **נְבוֹכָדְנֶצֶר** אין מקבילה בשום בניין במקרא, וחוץ מן המגילה היא מופיעה פעמיים בכל המקרא. לעומת זאת, לפועל **נְבֻזַנְדַּנֶּצֶר** יש מקבילה בבניין פיעל ב-13 פעמים במקרא – **בְּעֵת**, ובצורת נפעל הוא מופיע פעם אחת בלבד בספר דניאל ופעמיים במגילה. Schwarzwald (268, 2008) מסבירה שבלשון המקרא הבניינים הסבילים אינם תמיד מקבילים הסבילים של הבניינים הפעילים שלהם, אלא גם מקבילים של בניינים אחרים. כך מוצאים במקרא צורות פועל והופעל שהפעלים האקטיביים שלהם אינם מהבניינים פיעל והפעיל. דוגמה לכך היא הפועל **בְּעֵת** שמקבילתו הסבילה בנפעל היא **נְבֻזַנְדַּנֶּצֶר**. בדיקה זו מראה כי העדפת צורות נפעל על פני פיעל לא הייתה בררת מחדל אלא מגמה מכוונת של סופר המגילה.

דיון

מניית צורות הסביל במגילת אסתר העלתה כי יש בה 66 צורות סביל לאורך 167 פסוקים – באופן יחסי מספר גדול בהרבה מן הממוצע בכל ספרי המקרא. בבדיקה זו עלו גם מסקנות דומות למסקנותיו של זהרי (תשנ"ב), שמצא כי הבניין הסביל הרווח בשימוש במקרא הוא בניין נפעל. זאת ועוד, זהרי שבדק את כל צורות הנפעל על כל משמעויותיו, מצא כי ברוב היקריותו של נפעל הוא מתפקד כסביל של קל (67.6%), אך גם כסביל של פיעל או סביל שאין לו מקבילה פועלית במקרא. ממצא זה אושש בבדיקתנו ביתר תוקף – בניין נפעל משמש כסביל של קל ב-91% מן המקרים. רק בשתי היקריות הוא אינו משמש כסביל של קל: האחת כשהוא מופיע כסביל של פיעל בפועל **נְבֻזַנְדַּנֶּצֶר** (שמקבילתו **בְּעֵת**), והשנייה בהיותו סביל לצורה שאין לה מקבילה פועלית במקרא – בצורה **נְבוֹכָדְנֶצֶר**. לדברי זהרי, שימושיהם ושגירותם של הסבילים תלויים בזמנם היחסי של הכתובים, תוכנם, היקפם, אופי הפיוטי או הפרוזאי ושפעת לשונו ודרכי מבעו של המחבר או הדובר. אמנם כתיבת מגילת אסתר מיוחסת לתקופה שבין אמצע המאה החמישית לפנה"ס למאה השלישית לפנה"ס, אך כפי שמציינים חוקרים רבים (ובראשם בנדויד, תשכ"ז, 485; ראו גם בר-אשר, תשנ"ב/ב, 132 המציין שבניין נפעל קיים בלשון חז"ל רק בגזרות ע"ו, הכפולים וחפ"נ הניטות כע"ו), סופר המגילה בחר לאמץ את סגנון לשון המקרא שבה השימוש בבניין נפעל כבניין סביל רווח מאוד, בניגוד למקובל בלשון חז"ל שבה נעלם כליל השימוש בכל הבניינים הסבילים המקראיים, ובמקומם השתמשו חז"ל בבניין נתפעל ובבניינים אחרים. באשר להיקף הסיפור ולאופיו, כבר הראה שראל (1998) כי שיעור קטעי התיאורים במגילה גדול פי ארבעה משיעור הדיאלוגים בהשפעת הסיפור הפרסי, ועל שפעת לשונו ודרכי מבעו המשובחות של כותב המגילה עמדו כבר רבים. משתנה נוסף שזהרי (תשנ"ב) מציין הוא שכיחות היסודות הפועליים בסיפור העשויה לשקף גוון לשוני סגנוני ומבע ייחודי, ואכן נוכחנו לדעת כי בהשוואה לסיפורים אחרים במקרא, השימוש המרובה בלשון הסביל הפועלי במגילה מאפיין את סגנונו של כותב המגילה. לצורות אלה מצטרפים גם הפעלים האקטיביים.

כאשר מנסים למצוא את הקשר בין היקף השימוש בצורות הסביל במגילה להשתלשלות האירועים המתוארים בה, עולה התמונה הבאה:

מראה מקום	תוכן	סגנון
פרק א	כוחו והשפעתו של המלך אחשוורוש	רק פעיל, חוץ מצורה אחת בסוף הפרק המספר על הגזרה נגד ושתי ("ונשמע פתגם המלך", א, כ)
פרקים ב-ט	כל אירועי המגילה מאז הדחת ושתי	היקריות צורות הסביל: פרק ב: 16 פרק ג: 10 פרק ד: 6 פרק ה: 3 פרק ו: 8 פרק ז: 6 פרק ח: 7 פרק ט: 9
פרק י	שלושה פסוקים המתארים את מעשי אחשוורוש בהמשך שלטונו לאחר אירועי המגילה	רק פעיל

דומה, כי התמונה שעולה מטבלה זו מסייעת לנו להבין את האסטרטגיה של סופר המגילה. נראה שכוונת הכותב היא להראות כי אירועי המגילה יוצאים משליטת המלך אחשוורוש החל מפרק ב ועד לפרק ט – החלק העיקרי של סיפור המגילה שבו הוא למעשה מובל בידי הדמויות הראשיות והמשניות בעלילה. בפרק א הכותב מפרט בהרחבה את כוחו ועצמתו של המלך אחשוורוש, את עושרו הרב ואת גבולות שלטונו העצומים – הכול בלשון פעיל, כיאה למלך רב-עצמה. באמצע פרק א מסופר שיועצי המלך מציעים לו להדיח את ושתי, כדי שכל הנתינים בממלכה ידעו כי אין להפר את צו המלך וכדי שמעמדו לא ייפגע. צורת הסביל היחידה בפרק א היא: **וְנִשְׁמַע פתגם המלך אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה כָּל-מַלְכוּתוֹ** (פסוק כ), אך לידה עומדת צורת הפעיל: **יַעֲשֶׂה** (שהאגנט שלה הוא המלך) המציירת את המלך כדמות דומיננטית וחזקה, ולא הצורה **יַעֲשֶׂה הסבילה**. החל מפרק ב שבו נותר אחשוורוש בלי מלכה, הוא מתחיל לאבד את השליטה בממלכה. המעבר מדמות אקטיבית ומשפיעה לדמות פסיבית ונשלטת מתחיל כבר בפסוק הראשון: **אֲחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּשְׁוֹן חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחִשְׁוֹרוֹשׁ זָכַר אֶת-וַשְׁתִּי וְאֶת אֲשֶׁר-עָשָׂתָה וְאֶת אֲשֶׁר נִגְזַר עָלֶיהָ** (ב, א). השימוש בפועל **נִגְזַר** מבטא את חוסר השליטה של המלך אחשוורוש באירוע הדחת ושתי, ומכאן ואילך ממשיכים האירועים להתגלגל באמצעות שש עשרה צורות סביל ששזר כותב המגילה בפרק ב, המשוות לסיפור מסר אחר, שלפיו יד נעלמה מושכת בחוטים והופכת את המלך למריונטה חסרת שליטה עצמית. גם בשאר הפרקים שבהם מתרחשת העלילה הדרמטית בולט מאוד השימוש בצורות הסביל המציירות תמונה נלעגת של מלך "כול יכול" שאינו אחראי להתנהלות האירועים ושידיו כבולות. לאחר הסוף הטוב של ביטול הגזרה ומתן הרשות ליהודים לעמוד על נפשם, סוגר הפרק האחרון את המסגרת הסיפורית – המלך אחשוורוש מתואר שוב בתפקידו הרם כמלך החולש על האימפריה כולה, בלי שום צורות סביל: **וַיִּשֶׁם הַמֶּלֶךְ אֲחִשְׁוֹרוֹשׁ מִסַּעַל הָאָרֶץ וְאֵי הַיָּם וְכָל מַעֲשֵׂה תְּקִפּוֹ וּגְבוּרָתוֹ וּפְרִשְׁתֵּי גְדֻלַּת מְרָדְכִי אֲשֶׁר גָּדְלוּ הַמֶּלֶךְ הַלּוֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מְדֵי וּפְרָס [...]** (י, א).

השלכות להוראה

לשימוש בסביל תפקידים שונים: משתמשים בו כשאינן צורך לציין את עושה הפעולה כי הפעולה חשובה יותר, כשהנושא איננו ידוע, או כשמעוניינים להסתירו. לאחר הוראת שימושי הסביל והדגמתם, מומלץ שהמרצה יפנה את הסטודנטים למגילת אסתר ויבקש מהם לציין את כל צורות הסביל שבמגילה. חשוב להסב את תשומת לבם גם לצורות המקור הנטוי והמקור המוחלט של נפעל כמו לְהַנְתֵּן וּנְשַׁלַח. בשלב הבא יתבקשו הסטודנטים לוותר על צורות הסביל המציינות פנייה לשם כבוד וצורות בתבנית בינוני פעול שיש להן גם משמעות שמנית כמו גָלוּי. בהמשך יבקש המרצה לבדוק את תוכנם של המשפטים הסבילים ולבחון על פי הקשר אם מתאים לכתבם בלשון סביל. כשיגלו הסטודנטים משפטים שבהם נסיבות הסיטואציה מתאימות לכתיבה בלשון פעיל, הם יתבקשו להמירם למשפטים פעילים. בהמשך ישאל המרצה אם נוכחותו של אלוהים מורגשת במגילה. סביר להניח שבמסגרת דתית הסטודנטים ידעו בנקל את התשובה. במסגרות אחרות אפשר להטיל עליהם לקרוא את המגילה שנית ולהיווכח שהאל איננו מוזכר בה. זה הזמן להביא את דברי חז"ל "אסתר מן התורה מניין – ואנוכי הסתר אסתיר" [...] (דברים, לא, יח), ולחשוף את הסטודנטים לוויכוח שהתעורר בין חכמים בשאלה אם לכלול את מגילת אסתר בספרי התנ"ך. השאלה הבאה שתישאל היא האם יש קשר בין היעדרו של האל מסיפור המגילה לבחירה הסגנונית של הכותב. יש להניח שבשלב זה יגלו הסטודנטים את הקשר בין הדברים (ראו גם ימיני, 2014).

סיכום

השימוש בלשון סביל משרת מטרת אחדות שאחת מהן היא הסתרת האגנט. כשאין מציינים את עושה הפעולה באופן עקבי, נוצר הרושם שלנפשות הפועלות אין שליטה על השתלשלות האירועים. נראה שכותב מגילת אסתר בחר בתחבולה לשונית זו כדי להעמיד את הקורא בפני השאלה האמונית המאתגרת – האם סיפור המגילה הוא רצף של אירועים מקריים, או שהוא תוצאה של התערבות אלוהית שידה בכול. מטרה אחרת של כותב המגילה יכולה להיות המחשה של דברי הפסוק בספר דברים (לא, יח): "וְאָנֹכִי הִסְתֵּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים".

מקורות

- אבן-שושן, א' (1989). **קונקורדנציה חדשה**. ירושלים: קריית ספר.
- אררט, נ' (תש"ס). על 'חילוניתה' של מגילת אסתר ו'תהפוכותיה'. **תרכיץ**, מט (ג-ד), 236–223.
- בלאו, י' (1954). בינוני פעול בהוראה אקטיבית. **לשונו**, 18, 81–67.
- בלאו, י' (תש"ע). **תורת ההגה והצורות של המקרא**. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
- בנדויד, א' (תשכ"ז). **לשון מקרא ולשון חכמים**. תל-אביב, חלקים א–ב.
- בר-אשר, מ' (תשנ"ב/א). לשון חכמים – דברי מבוא. בתוך מ' בר-אשר (עורך), **ספר היובל לרב מרדכי בריאר**: אסופת מאמרים במדעי היהדות ב (עמ' 657–666). ירושלים: אקדמון.
- בר-אשר, מ' (תשנ"ב/ב). מערכת הבניינים בלשון התנאים (עיון מורפולוגי), בתוך מ' בר-אשר (עורך), **מחקרים בלשון**, ה–ו (עמ' 123–151), ירושלים: המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל.
- בר-אשר, מ' (תשנ"ט). איש יהודי היה בשושן הבירה. **לשונו לעם**, נ (ב), 76–69.
- בר-אשר, מ' (תשס"ב). העברית החדשה ומורשת הדורות, בתוך ש' יזרעאל, **מדברים עברית**. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.
- ברנר, ע' (תשמ"א). אסתר בארץ המראה. **בית מקרא**, 26, 278–267.
- ברמן, ר' (1975). מימוש המורפולוגי של תהליכים תחביריים במערכת הבניינים. **בלשנות עברית**, 9, 35–29.
- גן, מ' (תשכ"ב). מגילת אסתר באספקלריית קורות יוסף במצרים. **תרכיץ**, לא, 149–144.
- גרוסמן, י' (2013). אסתר: **מגילת סתרים**. ירושלים: ישיבת הר עציון, מגיד.
- דובנוב, ק' (תשע"ה). הוראות אספקטואליות של בניין נפעל – בין עיון סינכרוני לעיון דיאכרוני. **בלשנות עברית**, 69, 69–7.
- דורון, ע' (2000). הבינוני הסביל. **בלשנות עברית**, 47, 62–39.
- הורביץ, א' (תשנ"ז). מוקדם ומאוחר בלשון המקרא – טיבה ואופיה של העברית המקראית המאוחרת, אסופות ומבואות בלשון ב, בתוך: מ' בר-אשר (עורך), **פרקים בעברית לתקופותיה** – אסופת **זיכרון לשושנה בהט**, (עמ' 15–28), ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
- הירשלר, ג' (תר"ץ). מבוא למגילת אסתר, בתוך א' כהנא (עורך), **תורה נביאים וכתובים עם פירוש מדעי**, (עמ' רכב–רמב), תל-אביב: א' כהנא.
- הנשקה, ד' (תשנ"ה). מגילת אסתר – תחפושת ספרותית. **מגדים**, כג, 70–57.
- הרטום, א"ש (תשל"ח). הערך: "אסתר", בתוך מ"ד קאסוטו (עורך), **אנציקלופדיה מקראית א: אוצר הידיעות על המקרא ותקופתו**. ירושלים: מוסד ביאליק.
- וייס, ר' (תשכ"ו). לשונה וסגנונה של מגילת אסתר. **מחניים**, קד, נו–סג.

- זהרי, מ' (תשנ"ב). **הבניינים הסבילים: שימושיהם ושגירותם בלשון המקרא**. ירושלים: כרמל.
 חמיאל, ח' (תשכ"ו). לרעיונה המרכזי של מגילת אסתר. **בשדה חמד**, ט, 297–302.
 טאובה, ד' (1997). **המבנה הסביל ושימושיהם בעברית בת ימינו**. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור
 לפילוסופיה", ירושלים: האוניברסיטה העברית.
 טאובה, ד' (2007). 'מורים מוכשרים בדוד ילין' – הערות אחדות על הבינוני הסביל בעברית בת-
 ימינו". **חלקת לשון**, 99–115.
 ימיני, ב' (2014). הוראת תחביר בהקשר טקסטואלי בחיי המעשה ובסוגה הספרותית.
 Hebrew Higher Education 16. pp. 89–98.
 כהן, א' (תשס"ו). שימושים פרדיקטיביים בצורות המקור הנטוי 'לקטל' בעברית של בית שני: בלשונה
 של מגילת אסתר ובלשון מגילות מדבר יהודה", בתוך מ' בר-אשר (עורך), **מחקרים בלשון י (עמ'
 75–99)**, ירושלים.
 ליכט, י' (תשכ"ג). הערך: מגילות מדבר יהודה, מגילות גנוזות, בתוך מ"ד קאסוטו (עורך),
אנציקלופדיה מקראית, ד, (עמ' 639–660), ירושלים: מוסד ביאליק.
 לנדי, י' (תשע"א). **ויהי בימי האימפריה הפרסית – מגילת אסתר ממבט היסטורי, ארכיאולוגי וגיאוגרפי**.
 ירושלים: פלדהיים.
 מירקין, ר' (1968). מפועל בעברית הישראלית. **לשוננו**, 32, 140–152.
 נתנאל, א' (תשנ"ז). לשון בתחפושת: לשונה של מגילת אסתר, בתוך א' בוק (עורך), **הדסה היא אסתר:
 ספר זיכרון להדסה אסתר (דסי) רבינוביץ ז"ל: קובץ מאמרים על מגילת אסתר (עמ' 171–193)**.
 אלון שבות: תבונות.
 פרוכטמן, מ' (תש"ן). **לשונה של ספרות**. אבן יהודה: רכס.
 קדרי, מ"צ (תשס"ו). מילון העברית המקראית: **אוצר לשון המקרא מאל"ף עד תי"ו**. רמת גן:
 אוניברסיטת בר-אילן.
 קוטשר, י' (תשכ"ט) **תולדות הלשון העברית**. ערך ש' שרביט, רמת גן.
 רביד, א', לנדאו, ה', מ' לובצקי (2003). המורפולוגיה של הסביל הפועלי בגיל בית הספר: דוגמה
 לרכישה מאוחרת. **סקריפט**, 5–6, 129–158.
 רופא, א' (תשס"א). **מבוא לספרות ההיסטורית שבמקרא**. ירושלים: כרמל.
 א' שורצולד (רודריג), א' (תשס"ב). **פרקים במורפולוגיה עברית**. יחידות 7–10. תל-אביב:
 האוניברסיטה הפתוחה.
 שראל, צ' (1998). האם קיימת שונות לשונית משלבת בין הסיפר ובין הדיאלוג בסיפור המקראי?
דפים, 26, 138–157.
- N.E Enkvist, N. E. (1973). *Linguistic Stylistics*. Mouton: The Hague and Paris.
 Lyons, J. (1966). *Introduction to Theoretical Linguistics*. University Press, Cambridge:
 Cambridge University Press.
 Leech, G. & Short, M. (1981). *Style and Fiction: A Linguistic Introduction to English
 Prose*. London: Longman.
 Schwarzwald, O.R. (2008). 'The Special Status of Nif'al in Hebrew'.in: S. Armon-Lotem,
 G. Danon, and S. Rothstein (Ed.) *Current Issues in Generative Hebrew Linguistics* (pp.
 61–75), Amsterdam: John Benjamins.